

**“JENNI GERXARDT” VA “KECHA VA KUNDUZ”
ROMANLARIDA OTA HUKMRONLIGI VA FARZAND ERKI
ZIDDIYATINING BADIY TALQINI**

Otamurodova Orzigul Musayevna

Qarshi davlat universiteti

Lingvistika kafedrası o‘qituvchisi

otamurodovaorzigul@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Teodor Drayzerning “Jenni Gerxardt” va Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanlarida ota hukmronligi hamda farzand erki ziddiyati qiyosiy-tipologik va narratologik usullar yordamida tahlil qilinadi. Uilyam Gerxardt va Razzoq so‘fining oilaviy mavqeyi, qizlarining tanloviga munosabati hamda hukmronlikning ruhiy oqibatlari o‘rganiladi. Muallif izohi, dialog, sukut va ramziy tasvirlarning konfliktni ochishdagi vazifasi aniqlanadi. Farzandning tashqi itoati ichki rozilikka teng emasligi, ijtimoiy cheklanish esa ma’naviy tanazzul bilan aynanlashtirilmasligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: ota hukmronligi, farzand erki, oilaviy konflikt, xarakter, patriarxal munosabat, ruhiy tasvir, shaxsiy tanlov.

Kirish. Romanlarda oilaviy munosabatlar insonning jamiyatdagi o‘rni va shaxsiy imkoniyatlarini ochib beradi. Sa’dullo Quronov inson konsepsiyasini tarixiy-madaniy sharoit bilan bog‘liq, o‘zgarib boruvchi kategoriya sifatida izohlaydi [3, 3-b.]. Shu yondashuv asosida ota va farzand ziddiyatini ham alohida xarakterlarning munosabati, ham muayyan muhitdagi qadriyatlar to‘qnashuvi sifatida o‘rganish mumkin. Maqolaning maqsadi

“Jenni Gerxardt” va “Kecha va kunduz”da ota talabining farzand erkiga ta’sirini hamda ushbu jarayonning badiiy ifoda shakllarini aniqlashdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. E. M. Forster xarakterlarni bir belgi atrofida qurilgan va ko‘p qirrali shakllarga ajratadi [4, 102-103-b.]. S. Chatman esa xarakterga nisbatan barqaror xususiyatlar majmui sifatida yondashadi [5, 126-b.]. Bu qarashlar otalarning talabchanligini yagona sifat bilan cheklamasdan tahlil qilishga yordam beradi. Sh. Rimmon-Kenan xarakterni bevosita ta’riflash va xatti-harakat orqali bilvosita ochishni farqlaydi [6, 59-61-b.]. J. Genett hikoya qiluvchi ovoz bilan voqeani idrok etuvchi nuqtayi nazarni ajratadi [7, 186-b.]. Mazkur maqolada shu tamoyillar qiyosiy-tipologik tahlil bilan birlashtirilib, ota buyrug‘i, qizlarning munosabati va muallif bahosi alohida ko‘rib chiqiladi.

Ijtimoiy tahlilda J. Skottning gender va hokimiyat munosabatlari haqidagi yondashuvi muhim [8, 1067-b.]. S. Uolbi patriarxal munosabatlarning tarixiy hamda madaniy shakllari farqlanishini ta’kidlaydi [9, 213-b.]. Shuning uchun ikki romandagi oilalarni bir xil tizimning o‘zgarmas namunalari deb baholash to‘g‘ri emas. D. Kandiyoti ayollarning mavjud cheklovlar doirasida hayotiy imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan strategiyalarini o‘rganadi [10, 274-275-b.]. Ushbu qarash onalar vositachiligini va qizlarning ehtiyotkor harakatlarini tushuntirishda qo‘llanadi. Bu nazariyalar romanlar haqida tayyor xulosa bermaydi; ular tanlangan epizodlarni talqin qilish vositasidir.

Tahlil va natijalar. Drayzer Uilyam Gerxardtning qat’iyatini uning halolligi, e’tiqodi va oila a’zolarining kelajagi uchun xavotiri bilan bog‘laydi [1, 42-43-b.]. Ota farzandlarini himoya qilishni istaydi, biroq ularning ehtiyojlarini o‘z axloqiy mezonlari orqali baholaydi. Natijada mas’uliyat hissi bir tomonlama hukm chiqarishga asos bo‘ladi. Forster va Chatman qarashlari nuqtayi nazaridan bunday obrazni faqat zolim ota sifatida talqin qilish uning

murakkabligini kamaytiradi: halollik bilan murosasizlik, g'amxo'rlik bilan nazorat bir xarakter tarkibida mavjud. Asosiy ziddiyat shu xususiyatlarning oilaviy munosabatda qanday oqibat tug'dirishidadir.

Razzoq so'fining sovuq muomalasi esa farzand uchun oiladagi hissiy masofani belgilaydi. Zebining "Otam kulmas ekan-da!" degan kuzatuvi ana shu masofani sezdiradi [2, 8-b.]. Kulgi oddiy tashqi belgi bo'lsa-da, mazkur vaziyatda yaqinlik va mehrning ko'rsatkichiga aylanadi. Rimmon-Kenan tasnifiga ko'ra, qizning ushbu gapi otani bilvosita xarakterlaydi: kitobxon xulosani tayyor ta'rifdan emas, oiladagi munosabatdan chiqaradi. Genettning farqlashiga tayansak, bu o'rinda hikoyachi bayoni ichida qizning shaxsiy idroki ham ifodalanmoqda. Demak, hukmronlikning mazmuni uning farzand ongida qanday aks etishi orqali ochiladi.

Jenni Brander bilan uchrashuvlarini otasidan yashirganda, buning sababini kechqurun tashqariga chiqishiga qo'yilgan cheklov bilan tushuntiradi [1, 46-b.]. Mazkur epizod taqiq va ishonch o'rtasidagi murakkab aloqani ko'rsatadi. Qattiq nazorat xatti-harakatni to'xtatish o'rniga, uni yashirishga olib kelishi mumkin. Ota nazarida itoatsizlik mavjud; qiz uchun esa tushuntirish imkoniyati toraygan. Bu holatni mutlaq erkin tanlov sifatida ham baholab bo'lmaydi: Jenni qarorlarining moddiy va oilaviy sharoitga bog'liqligi saqlanadi. Shu tariqa tashqi ziddiyat ichki xavotir va yaqinlaridan uzoqlashish bilan tutashadi.

"Kecha va kunduz"da Razzoq so'fi qizining ashula aytishini cheklab, uning ovozi nomahramlarga eshutilishiga rozi bo'lmasligini bildiradi [2, 18-b.]. Bu talab shaxsiy iste'dodni namoyon qilish imkoniyatiga ham taalluqlidir. Skott yondashuvi ushbu holatni oiladagi vakolatning jinsga qarab taqsimlanishi bilan bog'lab o'qish imkonini beradi: qizning ovozi ustidan yakuniy qarorni ota chiqaradi. Biroq ushbu epizoddan butun diniy e'tiqod

yoki milliy madaniyat haqida umumiy hukm chiqarib bo'lmaydi. Tahlil aynan Razzoq so'fining muayyan vaziyatdagi munosabatiga qaratiladi.

Shu sahifadagi "Qafasning darichasi ochildi!" ifodasi vaqtinchalik ruxsatning qizlar uchun qanchalik ahamiyatli ekanini ko'rsatadi [2, 18-b.]. Qafas ramzi cheklangan hayotni, ochilgan daricha esa harakat imkoniyatini anglatadi. Qurvonbibining ruxsat olishdagi vositachiligini Kandiyoti nazariyasi yordamida mavjud vakolat tartibi doirasidagi amaliy yo'l sifatida talqin qilish mumkin. Bunda onaning ta'siri bor, ammo u qizning mustaqil qaror huquqini to'liq ta'minlamaydi. Uolbi ta'kidlagan shakliy farqlarni hisobga olsak, bunday vositachilikni har qanday oilaga xos universal holat sifatida qabul qilishdan saqlanish lozim.

Gerxardtning qizini uyidan haydashga urinishi esa hukmronlikning jazolovchi tomonini ochadi. Ota keskin buyruq beradi, Jenni oqarib, titrab, sukut saqlaydi [1, 67-68-b.]. Buyruq bilan tana holatining qarama-qarshi qo'yilishi personajlar imkoniyati teng emasligini sezdiradi. Sukut bu yerda rozilik belgisi emas, iztirobning nutqsiz ifodasidir. Shunday qilib, Drayzer konfliktni keskin sahna va ruhiy holat orqali, Cho'lpon esa sovuq muomala, taqiq va ramziy tasvir orqali chuqurlashtiradi. Quronovning "Kecha va kunduz"dagi inson konsepsiyasining hayotiy murakkabligi haqidagi mulohazasi ham obrazlarni bir yoqlama baholamaslik zaruratini mustahkamlaydi [3, 21-b.].

Xulosa. Qiyosiy tahlil ota hukmronligi har ikki romanda farzand tanlovini cheklashi, biroq turli ruhiy va badiiy shakllarda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Gerxardt obrazida axloqiy mas'uliyat bilan murossasizlikning qo'shilishi, Razzoq so'fida esa sovuq muomala va qizning o'zini ifodalashiga qo'yilgan taqiq markaziy o'rin tutadi. Mualliflar dialog, sukut va ramzlar orqali tashqi itoat ortidagi ichki taranglikni ochadilar. Farzandga ruxsat berish uning mustaqil tanlovini e'tirof etishga teng emas. Shuningdek,

qahramonning himoyasiz qolishi yoki kulfatga duch kelishini uning ma'naviy tanazzuli bilan aynanlashtirish mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dreiser, T. Jennie Gerhardt: A Novel. Elektron nusxa, 310 PDF sahifa. Coahuila ta'lim kotibiyati elektron kutubxonasi. https://web.seducoahuila.gob.mx/biblioweb/upload/jennie_gerhardt_a_novel_by_theodore_dreiser.pdf
2. Cho'lpon, A. Kecha va kunduz: roman. Ziyouz.com elektron kutubxonasi nusxasi. <https://uzbekliterature.uz/sites/default/files/cholpon-kecha-va-kunduz.pdf>
3. Quronov, S. Romanda inson: monografiya. Andijon: Ilmiy bitiklar, 2024. 176 b.
4. Forster, E. M. Aspects of the Novel. New York: Harcourt, Brace and Company, 1927.
5. Chatman, S. Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film. Ithaca; London: Cornell University Press, 1978.
6. Rimmon-Kenan, Sh. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. London; New York: Methuen, 1983.
7. Genette, G. Narrative Discourse: An Essay in Method / Translated by J. E. Lewin. Ithaca: Cornell University Press, 1980.
8. Scott, J. W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis // The American Historical Review. 1986. Vol. 91, № 5. P. 1053-1075. <https://doi.org/10.1086/ahr/91.5.1053>
9. Walby, S. Theorising Patriarchy // Sociology. 1989. Vol. 23, № 2. P. 213-234. <https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>
10. Kandiyoti, D. Bargaining with Patriarchy // Gender & Society. 1988. Vol. 2, № 3. P. 274-290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>